

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ БУДОВИ СИСТЕМНОЇ ТАНЦЮВАЛЬНОЇ ВПРАВИ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ З ВАДАМИ ЗОРУ

Висвітлюються питання обґрунтування цілісного рухового акту танцювальних вправ для дітей з вадами зору. Розроблено і подано етапні, якісно-кількісні моделі складу рухових дій дітей з вадами зору, на які можуть орієнтуватися теоретики і хореографи-практики.

Навчання танцювальній техніці зі складною координаційною структурою і підвищеними вимогами до координаційної підготовки (до неї відноситься техніка танцювальних вправ [1; 3; 5; 7; 9; 10]) для дітей з вадами зору (ВЗ) вимагає вдумливого підходу педагога щодо підбору навчального матеріалу, послідовності і методів його засвоєння. Перед педагогом стоїть завдання так організувати процес навчання, щоб первинний матеріал, який вивчається дітьми з ВЗ, став базою для засвоєння наступного і дозволив уникнути необхідності перенавчання.

Така постановка питання [1; 9] може бути реальною, на нашу думку, за однією умови: пропонуваній навчальний матеріал повинен достатньо повно відображати не тільки руховий склад системної танцювальної вправи (СТВ), а й специфіку його внутрішнього змісту. Педагог має знати будову СТВ, його структуру і це знання повинне певним чином відобразитися на методиці навчання.

Мета статті — дослідити цілісний руховий акт танцювальних вправ для дітей з ВЗ.

Нині танцювальні рухи вивчаються як система з властивими їм будовою і структурою [1; 6; 10]. Для вивчення будови СТВ нами досліджувались руховий склад (операційні або власне рухові дії), функціональний склад (функції як результати рухових дій), система зв'язків як головна умова цілісності системи, а також визначалася структура системи. Як основні використовувалися методи системного підходу, системний аналіз і синтез.

При дослідженні рухового складу аналізувалися та узагальнювалися дані науково-дослідної, навчальної і методичної літератури з народних, спортивних і бальних танців, анатомії, біомеханіки [1; 2; 4; 5; 7; 9], проводилися бесіди з провідними хореографами, використовувався особистий педагогічний досвід роботи в спеціалізованій школі-інтернаті для сліпих дітей. В результаті одержано розширений описовий склад операційних рухових дій, який значно перевершує за обсягом той матеріал, що звичайно розглядається в науковій і методичній літературі.

Всі рухові дії дітей з ВЗ, які займаються танцями, систематизовані і класифіковані за певними ознаками.

Класифікація дозволила визначити роль, місце і значення, взаємозв'язок і взаємодію окремих рухів в системі танцювальних вправ. Використовуючи класифікацію, можна зіставити і дати порівняльну оцінку руховим діям дитини з ВЗ, прослідкувати тимчасові аспекти змін рухового складу (табл. 1), виявити певні закономірності і тенденції.

Таблиця 1

Розподіл рухів у дітей з вадами зору за функціональним призначенням в системній танцювальній вправі (%)

Стать, клас	Основні	Підсилюючі	Реалізовуючі	Підготовчі	Проміжно-зв'язуючі	Допоміжні
Хлопчики 2 клас	24	8	18	16	18	16
Дівчатка 2 клас	32	18	22	12	7	9
Хлопчики 3 клас	38	24	18	10	7	3
Дівчатка 3 клас	47	22	14	9	6	2

Нетрадиційну оцінку одержали некоординовані, так звані зайві рухи в новачків. Вони й раніше визначалися в психофізіології як орієнтовно-дослідницькі, пошукові [7; 10]. Повністю погоджуючись з ним визначенням, доповнимо його ще одним аспектом: це різновид рухів,

компенсації втрати стійкого положення тіла при пересуванні у просторі дитини з ВЗ. Фактично — це не зайві, а вельми необхідні етапні рухи, що допомагають їй освоюватися в зовнішньому середовищі. Педагог повинен в цьому разі диференційовано підходити до їх оцінки, не кваліфікуючи як суто помилкові.

Вивчаючи взаємодію і взаємозв'язок окремих рухів в системі, ми виявили певні закономірності будови, а саме: об'єднання операційних рухових дій в систему відбувається згідно зі ступенем втрати зорової функції, доцільно до поставленої рухової мети. Мета — головне рухове завдання — здійснюється за принципами: взаємодоповнення одних рухів іншими; взаємоузгодження координації рухів між собою; взаємообумовленого функціонування — часткової зміни параметрів у межах незмінного кінцевого результату; взаємодії — інтеграції рухів аж до утворення системи рухів.

Дослідження показало, що системні рухові дії поліфункціональні за своїми результатами. Ця властивість дозволяє дитині з ВЗ порівняно невеликим за обсягом руховим складом вирішувати складні рухові і функціональні завдання: наприклад, відштовхуватися ковзаючою ногою, одночасно використовуючи її як опору і зберігаючи при цьому стійке положення, що дуже важливо для дітей з ВЗ при виконанні завдань не в парі.

З метою повнішого вивчення будови системи танцювальних рухів нами досліджувався їх функціональний склад. Під цим складом розумілася сукупність функцій і функціональних завдань.

Функція в системних дослідженнях є певним інтегрованим результатом, елементом системи [2; 3]; у нас — результатом одного або кількох рухових дій і також елементом системи. Функціональне завдання — це специфічний спосіб, інваріантний аспект рухового завдання, його якісно-змістовна сторона; наприклад, створення біомеханічної пари рушійних сил, збереження стійкого положення при обертових рухах, відштовхування ковзаючою ногою, створення просторових кутів відштовхування тощо. Сукупність функціональних завдань становить змістовий каркас танцювальної вправи і визначає суть рухів, тоді як сукупність рухових завдань визначає порядок і спосіб дій.

Відмінність функцій від рухових дій полягає в тому, що перші не мають механічних одиниць розмірності і можуть оцінюватися тільки якісними критеріями. Спільність же функцій і рухових дій у тому, що перші і другі — елементи системи.

Вирішення рухових і функціональних завдань у системі певним чином взаємообумовлене. Так, вирішення функціональних завдань можливе завдяки властивості поліфункціональності танцювальних рухових дій: прямі і непрямі результати останніх сукупно служать вирішенню численних функціональних завдань. Разом з тим вирішення функціональних завдань (наприклад, збереження стійкого положення) створює можливість для вирішення завдань рухових (виконання поштовхів, махових та інших рухів танця).

Явище СТВ має характер закономірності і позначене нами як принцип взаємозабезпечення, що є найважливішим у функціонуванні системи танцювальних рухів. Цей принцип відображає характер взаємодії окремих елементів (функцій, рухових дій, рухових і функціональних завдань) системи СТВ.

У деяких дослідженнях відзначена ще одна особливість системних рухів: взаємне посилення одних рухів іншими при передачі енергії (зусилля) з одного сегменту тіла на інший — поштовхи, махи, виконувані різними частинами тіла. Ця закономірність, позначена як принцип взаємопідсилення (одних рухів іншими), пояснює підвищену ефективність системних рухових дій, ефективність, що не зводиться у підсумку до сумарної результативності окремих операційних рухів.

Операційні рухові дії і функції в системі інтегруються в складніші форми — зв'язки рухів і блоки функцій. Можливість інтеграції рухів і функцій дозволяє дітям з ВЗ одержувати не тільки дуже велику кількість якісних відтінків рухових дій, але фактично самому створювати нові рухи і способи вирішення рухових і функціональних завдань, досконалі за значенням та ефективністю. Крім того, інтегруючись у систему, рухові дії і функції взаємно доповнюють одна одну, забезпечують завершеність і цілісність танцювальних рухів.

Дослідження рухового і функціонального складу, взаємодій окремих елементів система СТВ істотно розширює нашу уяву про систему рухів при виконанні танцювальних вправ дітьми з ВЗ.

При вивченні будови і функціонування будь-якої системи необхідно досліджувати її структуру, що визначається наявністю зв'язків, які об'єднують окремі елементи системи СТВ.

У проведеному дослідженні вдалося виявити наступні основні види внутрішньосистемних зв'язків: змістові, функціональні, координаційні, інформаційні, біомеханічні (просторові, тимчасові, силові). Крім біомеханічних видів зв'язків, які інструментально фіксуються просторовими, тимчасовими і силовими одиницями розмірності, всі інші мають тільки логічне обґрунтування і якісні (умовні) критерії оцінок. Це обмеження ускладнює вивчення системи рухів. Проте завдяки інформаційним властивостям рухових дій, функції і зв'язків, які відображають різні сторони і властивості системи, ми маємо змогу аналітично досліджувати її з різних позицій і точок зору, описати її достатньо повно, всебічно і внутрішньо гармонійно, що не суперечить сучасній уяві про доцільність використання танцювальних вправ у системі фізичного виховання дітей з ВЗ.

Існування різноманітних видів зв'язків виявляє внутрішню взаємодію і субординацію окремих елементів, будучи найважливішою характеристикою цілісності системи. Наявність зв'язків зумовлює існування в системі наступних структур (зверху вниз): змістової, функціональної, координаційної, інформаційної, біомеханічної.

У кожній відокремленій структурі дослідження проводиться з певної точки зору, без операцій з усім фактичним матеріалом, використанням специфічного для даної структури понятійного апарату. Подальша інтеграція одержаного знання легко визначає його місце в загальному масиві знань з певного предмету.

Таким чином, за допомогою системного підходу можна отримати ширшу уяву про будову системи рухів дитини з ВЗ, її руховий і функціональний склад, принципи будови і функціонування, систему зв'язків і структуру танцювальних вправ. Тепер можемо дати узагальнене визначення системи. Система рухів дитини з ВЗ – це складне багатокomпонентне функціональне утворення із специфічною структурою, в якій окремі елементи об'єднані головним руховим завданням і розгалуженою системою зв'язків для підтримки втраченої функції зворотної поправки на дію.

Таким чином одержано і проаналізовано значно обширніший склад рухових дій дітей з ВЗ, що має безперечну практичну і пізнавальну цінність для педагогів і вчителів фізичної культури у спеціалізованих школах-інтернатах.

Нами отримані етапні, якісно-кількісні моделі складу рухових дій дітей з ВЗ, на які можуть орієнтуватися теоретики і хореографи-практики.

В основу критерія педагогічної оцінки окремих рухів нами поставлена не тільки виняткова значущість основних рухів, а й доцільна взаємодія і взаємозв'язок всіх необхідних для танцювальних вправ рухів.

Визначені принципи побудови системи рухів дітей з ВЗ, які можуть реалізовуватись при розробці прикладних методик навчання таких дітей.

Метод системного підходу має прикладне значення для дослідження цілісних рухових актів (систем рухів) у танцях. Він є тим прийомом, за допомогою якого можна вести не тільки аналітичне дослідження, а й синтез всієї наявної і заново одержуваної інформації з певного предмету в єдину узагальнену концепцію. Це особливо актуально, адже більшість науково-дослідних робіт з питань адаптивного фізичного виховання дітей з ВЗ має вузькоспеціалізований характер і рідко торкається узагальнюючих проблем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дени Г., Дасвиль Л. Все танцы / Пер.с фр. — К.: Музична Україна, 1987. — 336 с.
2. Дзедіц І., Ремплевич І. Физическая культура в школах и воспитательных заведениях для слепых и страдающих слабым зрением. — Варшава: ВСиП, 2000. — 123 с.
3. Єгорова С. А., Шумакова Н. Ю. Хореография в помощь школьникам // Физическая культура в школе. — 2005. — № 7. — С. 25–29.

4. Єракова Л. Розвиток рухових якостей школярів інвалідів залежно від ступеню втрати зору // Молода спортивна наука України: Зб. наук. праць з галузі фізичної культури та спорту. — Львів: НВФ “Українські технології”, 2004. — Вип. 8. — Т. 1. — С. 137 — 141.
5. Коваленко А. А. Современное состояние научных исследований в спортивных танцах // Спортивные танцы. — 2001. — № 1. — С.11–15.
6. Козіброда Л. Теоретичне обґрунтування методики фізичного виховання дітей з функціональними порушеннями зору // Молода спортивна наука України: Зб. наук. праць з галузі фізичної культури та спорту. — Львів: НВФ “Українські технології”, 2003. — Вип. 7. — Т. 1. — С. 376–380.
7. Королёва Е.А. Танец, его происхождение и методы исследования (по работам зарубежных учёных XX века) // Советская этнография. — 1975. — № 5. — С. 147–155.
8. Цюпак Ю., Цюпак Т., Ніфака Я., Гнітецький Л. Особливості фізичного розвитку та фізичної підготовленості дошкільнят з вадами зору // Концепція розвитку галузі фізичного виховання і спорту в Україні: Зб. наук. праць. — Рівне: РВЦМ Міжнародного університету “РЕГ” імені Степана Дем’янука, 2003. — С. 192–197.
9. Moor A. International Council of Ballroom dancing and official board of ballroom dancing: The world dance programme. — London: Kingston-on-Thames, 1986. — 332 p.
10. Wiczysty M. Tanczyc moze kazdy — E.: Polskie Wydawnictwo Muzyczne, 1986. — 327 s.

Сергій ГУМЕНЮК

СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ГУМАНІЗМУ ВЧИТЕЛЯМИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

Розглядаються результати анкетування вчителів фізичної культури загальноосвітніх шкіл І–ІІІ ступенів Західного регіону України з метою визначення стану реалізації принципу гуманізму в процесі фізичного виховання школярів.

Проголошення державної незалежності України та перехід від тоталітарного до демократичного суспільства вимагає реформування усіх сторін життєдіяльності людини. Стратегічний напрям суспільних змін у нашій державі зафіксовано в Конституції України [1]. Так, у статті 3 людина, її життя і здоров’я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Зміст і спрямованість державної політики визначають гарантії прав і свобод людини. Стаття 23 Конституції орієнтує на виховний ідеал сучасного українського суспільства. З одного боку, громадянин реалізує своє право на вільний розвиток особистості, а з іншого — поважає право на вільний розвиток всіх людей та має обов’язки перед суспільством. Ці позиції справляють визначальний методологічний вплив на систему освіти та виховання. У зв’язку з цим стають пріоритетними соціальні та педагогічні проблеми гуманізації навчально-виховного процесу, зокрема, й у сфері фізичної культури.

Важливим чинником у цьому аспекті є прийняття в 2004 р. Національної доктрини розвитку фізичної культури і спорту в Україні, що орієнтує наше суспільство на поетапне формування ефективної моделі розвитку фізичної культури і спорту на демократичних і гуманістичних засадах, а також формування гуманістичних цінностей молоді та створення умов існування для її всебічного, гармонійного розвитку [2].

Ми не виявили публікацій, що теоретично обґрунтовують шляхи реалізації принципу гуманізму в процесі фізичного виховання школярів, які дозволяють вирішувати не тільки специфічні, а й загальні завдання соціальної системи виховання.

Це актуалізує наше дослідження, *метою* якого є виявлення стану взаємовідносин суб’єктів процесу фізичного виховання з позицій гуманізму.

Для виявлення стану гуманізації процесу фізичного виховання нами проводилось опитування вчителів фізичної культури загальноосвітніх шкіл (ЗОШ) І–ІІІ ступенів Західного регіону України, за допомогою групового анкетування напівзакритого типу. В опитуванні взяли участь 200 вчителів чоловічої і жіночої статі.

Анкета складалася з трьох частин: вступної, демографічної та основної. У вступній частині була представлена інформація про завдання дослідження і його значення для теорії і практики фізичного виховання, роль правдивості відповідей респондента та анонімність